

**MARY JEAN CHAN'İN “ANNE KIZININ BEDENİNİN
DERİNLİKLERİNDE KENDİ KIZLIK GÜNLERİNDEN KALMA EL
DEĞMEMİŞ, YİTİK BAŞLANGIÇLARINI BULUR” ADLI ŞİİRİNİN
ANA KATLİ EDİMİ VE KADIN PSİKOLOJİSİ
BAĞLAMINDA İRDELENMESİ**

*The Analysis of Mary Jean Chan's Poem “The Mother Finds Her Own
Wild, Lost Beginnings Deep Within the Body of Her Daughter” Within the
Framework of the Act of Matricide and Feminine Psychology*

Öznur YEMEZ*

ÖZ: Bu çalışma, Hong Konglu şair Mary Jean Chan'ın “Anne kızının bedeninin derinliklerinde kendi kızlık günlerinden kalma el değmemiş, yitik başlangıçlarını bulur” adlı şiirini ana katli edimi ve kadın psikolojisi kavramları bakımından ele almaktadır. Otopiyografik detaylar içeren ve tarihsel yazarın kuir olduğunu itiraf etmesi üzerine annesiyle bozulan ilişkisini yeniden düzeltme umuduyla kaleme aldığı anlatı anne ve kız arasındaki başından beri sorunlu olan ilişkiyi ve çatışmayı konu edinmektedir. Bu bakımdan çalışma, örtük yazarın aslında ana katli ediminde başarısızlığa uğradığından bütüncül bir öznellik inşa edemediği ve bu nedenle anne nesnesi ve imgesini bir yitim olarak değil, bir eksiklik olarak deneyimlediğini ileri sürmektedir. Kendini annenin bir nesnesi olarak tanımlayan örtük yazar sembolikte katlini gerçekleştirmediği anneyi semiyotik düzlemde kelimelerle tekrar elde etmeye çalışmakta ve böylece öznellik inşa etmeyi ummakta, bir bakıma hak ettiğine inandığı ideal annenin de dolaylı olarak yasını tutmaktadır. Semiyotik düzlem şiirsel söylem aracılığıyla özneye anaç bir zemin sunmakta ve örtük yazar ürettiği anlatıyla annenin şefkatini ve sevgisini nevroitik bir biçimde geri kazanmaya çalışmaktadır. Çalışma, Horney'in kadın psikolojisi ve Kristeva'nın ana katli kavramlarını baz almaktadır. Buna göre, anneye aşırı özdeşleşim yaşama ya da özdeşleşim kuramama ana katlinin başarısızlığa uğramasından kaynaklanmakta ve örtük yazar kuir olmasından dolayı suçluluk hissetmesini ya da anneye karşı duyduğu ontolojik kırgınlığı anneyi aşamadığı için deneyimlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Karen Horney, Julia Kristeva, Mary Jean Chan, ana katli, kadın psikolojisi

* Dr, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, İngiliz Kültürü ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Konya, oznuryemez@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1102-7407

Geliş Tarihi / Received: 11.04.2022
Kabul Tarihi / Accepted: 14.09.2022
Yayın Tarihi / Published: 30.01.2023

ABSTRACT: This study deals with the Hong Kong poet Mary Jean Chan's poem “The mother finds her own wild, lost beginnings deep within the body of her daughter” within the framework of the failing matricide and feminine psychology. The poem provides autobiographical details about the author who produced the text to seek reconciliation with her mother that became estranged from the daughter due to her queer identity. The narrative thus deals with the problematic relationship and conflict between mother and daughter that has been going on for years. In this respect, the present study argues that the implied author is unable to build a coherent subjectivity due to the repeated acts of the failing matricide and might be said to experience a lack, rather than a loss, of the maternal object and image. Defining herself as an object of the mother, the implied author aims to recreate and reclaim the mother she fails to kill in the symbolic through the words in the semiotic, and thus hopes to build a subjectivity while indirectly mourning for the ideal mother she believes she deserves. The semiotic and the poetic discourse provide a maternal realm for the depressed subject, and through the textual production, the implied author tries to gain the affection and love of the mother in a neurotic way. The study is based on Horney's theory regarding feminine psychology and Kristevian concepts of matricide and melancholy. Within this context, overidentification with or inability to identify with the maternal figure might end up with the failing matricide. The implied author therefore experiences neurotic feelings of guilt due to her queer identity and bears an ontological resentment towards the mother since she fails to overcome the maternal figure through matricide.

Keywords: Karen Horney, Julia Kristeva, Mary Jean Chan, matricide, female psychology

Giriş

Genç yaşına rağmen pek çok ödülün sahibi olan eleştirmen, editör, akademisyen ve şair Mary Jean Chan çağdaş İngilizce edebiyatın öne çıkan yazarlarından biri olarak kabul görmektedir. Şiirlerinde genellikle “çokdillilik, kuir, kültürel tarih, psikanaliz ve aile ilişkileri” (Hasler, 2019) gibi temalara değinen Chan “anne-kız ilişkisinin paradoksal doğası ve karmaşıklığını” (Wong, 2020) da hemen her eserinde doğrudan ya da dolaylı olarak dile getirmektedir. Sıklıkla annenin kuir olan Chan’ın cinsel kimliğini kabullenememesi ve bu durumun onda yarattığı kimi zaman intihar teşebbüsüne kadar varan duygusal yıkımı konu edindiği şiirleri akıcı üslubu ve metaforlarıyla okuyucuların dikkatini çekmektedir. 2019 yılında yayınlanan çıkış kitabı *Flèche*’i tamamlarken kaleme aldığı “Anne kızının bedeninin derinliklerinde kendi kızlık günlerinden kalma el değmemiş, yitik başlangıçlarını bulur” adlı şiirinde de bir kez daha anne-kız arasındaki çatışmayı ve sorunlu ilişkiyi gözler önüne serer. Jacqueline Rose ve Chen Chen’in çalışmalarını okurken esinlendiği bu eserde kendi sözleriyle “barışmalarının ardından, özellikle de kuir olarak ortaya çıkması ilişkilerini birkaç yıl boyunca ciddi bir şekilde test eden bir kız ve anne arasında neler olup bittiğini ele almak istedim” (Chan, 2019). Bu çalışma, bahsi geçen şiiri başarısızlıkla sonuçlanmış ana katli açısından irdelemektedir. Buna göre, öznenin sembolikte katlini gerçekleştiremediği anneyi semiyotik düzlemde

kelimelerle yeniden elde etmeye çalıştığını göstermeyi amaçlamaktadır. Çalışma Kristeva'nın yazma edimi ve ana katli ile Horney'in kadın psikolojisini kavramlarını baz almaktadır.

Ana Katli, Yazma Edimi ve Kadın Psikolojisi

Ana katli kavramı ilk kez çocuk psikanalisti Melanie Klein tarafından ortaya atılmıştır. Otto Rank "*Ölüm Travması* (1924) isimli kitapta, rahimden ayrılmayı kaygının ilk örneği" (Kristeva, 2015: 40) olarak açıklayarak Klein'in ileri sürdüğü bu görüşü pekiştirmiştir. Bir bütün olarak bakıldığında, "tüm psikanalitik ekoller insanın yaşama bir kayıpla başladığı konusunda aşağı yukarı hemfikirdir" (Öğütçen, 2018: 49) denilebilir. Bu orijinal kayıp, çocuğun öznellik inşa edebilmesi için zorunludur, çünkü "kayıp anneye olan simbiyotik ilişkiden ayrı bir insan olarak öznenin ortaya çıkması ve dünya ile aktif bir ilişkiye başlangıç yapmak için gerekli bir koşuldur" (Öğütçen, 2018: 49). Ana katli bu bağlamda öznellik oluşturabilmek için önemlidir; nesne-anne ya da diğer tabirle ötekine dönüştürülmüş anne çocuğun özneye dönüşebilmesi için elzemdir. Kristeva bunu "hem kadın hem de erkek için annenin kaybı biyolojik ve ruhsal bir gerekliliktir, özerk olma yolundaki ilk adımdır. Ana katli hayati öneme sahip bir zorunluluktur, bireyselleşmemizin olmazsa olmaz koşuludur; tabii ki uygun şartlarda gerçekleşmesi ve erotize edilebilmesi koşuluyla" (1989: 27-28) olarak açıklamaktadır. Arzunun oluşumuna zemin hazırlayan bu kaybın uygun şartlarda vuku bulması özne açısından önem arz etmektedir. Ana katli Kristeva'nın özellikle vurguladığı gibi doğru koşullarda gerçekleşemediğinde ya da engellendiğinde ne olur? Kristeva bu durumun öznenin benliğine geri çevrildiğini belirterek şöyle der; "anne-nesnesi içselleştirildiğinden, bu durumu takiben gelişen ana katli yerine depresif ya da melankolik öznenin kendi benliğini öldürmesidir" (1989: 28). Bu bağlamda, "depresyon, tıpkı yas gibi, kaybedilen nesneye karşı bir saldırganlık barındırmaktadır" (Kristeva, 1989: 11).

Sözün ortaya çıkabilmesi için kayıp şarttır. Bu anlamda kayıp, dil yetisi tarafından tanımlanan özneyi sembolikte var eder. Kristeva (1989) bu durumu şöyle izah eder: "Çocuk kral, ilk kelimelerini dile getirmeden önce telafi edilemez bir biçimde kederlidir; çünkü annesinden geri dönüşü olamayacak şekilde umutsuzca ayrılmıştır, bu kayıp anneyi diğer arzu nesneleriyle birlikte önce imgelemde, sonra kelimelerde bulmasına neden olur" (6). Konuşabilen özne için bu açıdan hayat bir anlam ifade etmektedir. Ana katlini gerçekleştirmekte başarısızlığa uğramış özne için ise, gerçek anlamda bütüncül bir öznellik inşa edememenin yanı sıra, dil ile olan ilişki

de tamamen kaotiktir çünkü “bir “ödül sistemi” olarak işlemek yerine dil, tam aksine, “kaygı-ceza” ikilisini hiperaktivite eder, ve bu sebepten düşünmenin zayıflaması ve psikomotor aktivitede azalma gibi depresyonun karakteristik özellikleriyle kendini ele verir” (Kristeva, 1989: 10). Bu açıdan depresyon, keder, yas ya da melankoli daha ziyade “nesne kaybını tolere edememe ve dilin yetersizliği” (Kristeva, 1989: 10) ile beraber belirmektedir.

Kristeva, anne kaybının eril ve dişil öznedeki tezahürünün farklı biçimde olduğunun altını çizer; nihayetinde kaybedilen nesne kadınla aynı cinstir. Bu nedenle “nesne kaybı kadın açısından çözümün çok daha ötesinde ve matemi ise, imkânsız değilse de, çok daha zordur” (1989: 86). Heteroseksüel bir ilişki kadın özne için tatminkâr ise partnerin mutlaka annenin özelliklerini taşıdığı anlaşılır. Bu bağlamda “heteroseksüel ilişkilere kadın cinsel soğukluk yaşantılayarak teslim olur- yani ilk zevki, hatta zevkinin kendisini bile baskılayarak heteroseksüel ilişkiden zevk almaya çalışır” (Kristeva, 1989: 86). Aslında Kristeva’ya göre hamilelik ve annelik bile bu melankolik-depresif durumu kompanse etmek için sığınılan bir limandır. Sanat da bu dolayımında yüceleştirme yoluyla kaybı telafi etmenin, intihara direnmenin ve kayıptan kaynaklı agresyonu yönetmenin en etkili yoludur. Yazma edimi özneye “eksikliğin her iki yönünü kontrol ederek yeni bir öznelik oluşturması için izin verir” (Kristeva, 1989: 145). Dilin öğeleri depresif öznenin kayıp nesneyle tekrar bir araya gelmesini sağlar; böylece dönüşen tek şey kayıp değil, aynı zamanda öznenin kendisi olur. Sonuç olarak üretilen metin kaybı telafi etmeye yöneliktir ve aynı zamanda nesnenin bir ikamesidir.

Öznenin benliğini kuşatan derin kederi sonlandırabilmesinin tek yolu kaybın kendisi ya da kaybedilen nesne ile özdeşleşim yaşamaya son vererek “bir üçüncü tarafla – baba, biçim, şema” (Kristeva, 1989: 23) ile özdeşleşim kurmasıdır. Böylece özne dil düzleminde var olmaya ve yaratmaya başlar. Yaratma edimi bu bağlamda duyusu (affect) “ritimler, sözler, biçimler”e dönüştürür ve “semiyotik ve sembolik, duyuşsal bir gerçeğin okuyucunun algılayabileceği iletilebilir izleri haline evrilir” (Kristeva, 1989: 22). Hayali üretimler öznenin yıkıcı dürtülerini yaratıcı dürtülere dönüştürerek bilinç ötesini oluşturur. Böylece özne kendi benliğine saldırmaya son vererek özyıkıcı dürtüleri yüceltme aracılığıyla sanat eserine dönüştürür.

Kristeva depresif öznenin söyleminin sembolikte belirli özellikler taşıdığına altını çizmektedir. Buna göre bu söylem daha ziyade “tekrarcı ve sıkıcı” (1989:33) olmakla birlikte manadan yoksun, bölük pörçük ve

anlamsız teraneler biçimindedir. Cümleler arasında bağlantı kurma becerisini yitirmiş olan özne bu sebepten sık sık sessizliğe düşmekte ve bilişsel bir karmaşa yaşantılamaktadır. "Konuşma ağır, sessizlikler uzun ve sık, ritimler yavaş, vurgulamalar sıkıcı" (Kristeva, 1989: 34) bir hal almaktadır. Bu durum melankolik-depresif öznenin dili reddetmesiyle devam eder. Sessizlik ve kimi zaman gözyaşları, adlandırılmayan keder ve kaybedilemeyen şeyle yeniden bir vuslat yaşama olanağı sağlar.

Depresif-melankolik öznenin dille olan ilişkisi kendini iki şekilde açığa vurur: inkâr (denial) ve negasyon¹ (negation). Kristeva inkârı "dürtü ve duyuların semiyotik temsillerini ve sözü reddetme" (1989: 44) olarak açıklamaktadır. Negasyon ise "baskılanan şeyi etme inkâr koşuluyla temsil etmeyle sonuçlanan entelektüel bir süreç olarak anlaşılır ve bu sebepten, sözün ortaya çıkmasını sağlar" (Kristeva, 1989: 44). Yadsıma ya da kendinden bile gizleme olarak da açıklayabileceğimiz negasyon aynı zamanda "arzunun bir katmanını ve bilinçdışı düşünceyi bilince taşıyan bir süreç" (Kristeva, 1989: 45) tir. Bunun sonucunda ortaya çıkan durum ise baskılanan şeyi entelektüel olarak kabul etmektir ve buna rağmen baskılama hala devam etmektedir. Eğer özne negasyon yerine dilli reddetmeye devam ederse içinde bulunduğu depresif-melankolik durum psikoza evrilebilir ve özne gerçeklikten tamamen kopabilir.

Yazma edimi öznenin sadece dille olan kaotik ilişkisini tamir etmekle kalmaz; aynı zamanda kendisiyle olan ilişkisini de yeniden yapılandırmasına yardımcı olur. Üretilen sanatsal söylem ve anlatı aracılığıyla özne, sanatçı/yazar olarak toplumda yeni bir kimlik ve benlik kazanır. Böylece salt depresif birey olma durumundan kurtulan özne, okuyucunun da sembolikte yeni bir benlik edinmesini mümkün kılmış olur çünkü "yazmak ya da okumak sembolik bir düzleme tekrar girmektir" (Parkin-Gounelas, 2001: xii). Kristeva yeni bir biçem ve stili beraberinde getiren bu yapay dilin "antidepresan olmasa bile, en azından bir hayatta kalma, bir yeniden doğuş" (1989: 51) olduğunun altını çizer. Bu bağlamda anne kaybını takiben negasyon yaparak özne, anneyi "im, imge, söz" (Kristeva, 1989: 63) olarak yeniden elde eder ve kayıp bir bakıma telafi edilmiş olur.

Yazma edimi bilinçdışını yenileyerek öznenin kendi benliğine saldırmasını imleyen mazoşist eğilimi ile bir ötekine ve kayıp nesneye olan

¹ "Negation" kavramı Türkçeye Kristeva ile ilintilendirilerek daha çok olumsuzlama olarak çevrilmiştir. Horney'in çevirilerinde ise nesnelleştirme olarak geçmektedir. Tam olarak karşılığı bulunmadığından anlam karmaşasının önüne geçebilmek için bahsi geçen kavram çalışma yazarı tarafından negasyon olarak adlandırılmıştır.

agresyonunu işaret eden sadist eğilimini törpüler. Böylece depresif-melankolik özne kaybın kendisiyle özdeşleşim yaşamayı sonlandırır. Bunun sonucunda öznenin kişiliği bir ötekiyle ilişki bağlamında yeniden yapılandırılır ve bağışlanma ortaya çıkar. Kristeva bu bağışlama edimini “sevgi dolu bir baba, hayali bir baba” (1989: 207) ile özdeşleşim kurma becerisi olarak açıklar ve yüceltmenin gerekli bir koşulu olarak görür; “duygu ve eylemin sınırlarında, yazma yalnızca duyusun negasyonuyla ortaya çıkar ve böylece kelimelerin etkisi tekrar belirir. Yazma edimi duyusu anlama dönüştürür” (1989: 217).

Neo-Freudyan psikanalist Karen Horney (2017), yüceltme (sublimation) kavramını; libidinal itkilerle ilişkilendiren Freud’a atıfla “örgenel evre öncesi (pregenital) itkilerin cinsel olmayan tutumlara dönüştürülmesi” (43) olarak izah eder. Bu bağlamda, libidinal enerji cinsellikten kopartılarak toplumsal açıdan değeri olan bir şeye, yani bu kapsamda yazma edimi ve sanat eserine dönüştürülür. Horney, yaratma arzusu ve yazma edimini “kısmen cinsellikten koparılmış bir babadan çocuk sahibi olma, kısmen de narsizmin bir dışa vurumu olarak” (2017: 43) açıkladığını vurgular. Bununla birlikte, “ama bundan dolayı her bilgi arzusunun, cinsel merakın “cinsellikten koparılmış” (deseksüelize) bir biçimi olduğu sonucuna varmak yanlış bir genelleştirme” (2017:44) diyerek yaratmanın salt cinsel itkilerle ilişkili olmadığını fakat öznenin genel kişilik özellikleriyle, yani daha ziyade nevrotik karakter ve nevrotik eğilimlerle alakalı olduğunu vurgular.

Horney, nevrozları kültürel etkenlerle ilişkilendirmiş ve nevrotik karakterle nevrotik eğilimlerin daha ziyade zorlu yaşam koşullarından beslendiğinin altını çizmiştir. Nevrozu en genel tabiriyle “normal davranış biçimlerinden sapma” (2007: 19) olarak açıklayan Horney cinsiyetin, ait olunan sosyal sınıfın ve kültürün nevrozu şekillendirdiğini belirtmiştir; buna göre “kültürel etkenlerin nevrozlar üzerindeki en açık etkisi, nevrotiğin kendine ve başkalarına sunmaya çalıştığı imajda görülebilir. Bu imaj temel olarak onaylanmama (reddedilme) korkusu ve üstünlük özlemi tarafından belirlenir” (2007: 140). Karakter nevrozunu bir bütün olarak çocukluk yaşantılarıyla ilişkilendiren Horney “nevroza yenik düşenler özellikle çocukluklarında mevcut zorluklardan daha çok etkilenenlerdir” (2007:142) diyerek bu gerçeğin altını çizer. Bu bağlamda yetişkinlerde nevroz kimi zaman tek bir insana odaklı aşırı bir onay alma ihtiyacının yanı sıra, ona gösterilen aşırı bağımlılık ve kıskançlığı da içine almaktadır. Arzu edilen onayın alınmaması kimi zaman öznedeki ketlenmelere ve kaygılara sebep olur. Bunun yanı sıra, nevrotik bağımlılığın yol açtığı kendini ve

yeteneklerini doğru değerlendirememeye karakterize edilen zorlanımlı bir alçakgönüllülük de baş gösterebilir.

Nevrotik özne, temel kaygıdan kaynaklı nevrozik karakterini ya da basit kaygıdan kaynaklı durum nevrozunu sanatsal üretim ve yazma edimi ile yönetmeye çalışabilir. Semiyotik düzlem, sembolik düzlemin aksine kaygı ve korku düzeyi yüksek özneye anaç bir zemin sunar. Böylece nevrozik dili inkâra gitmez, negasyona tutunmaya ve üretmeye devam eder. Aşırı derecede hassas bir bünyeye sahip olan nevrozik özne bir ötekinin onayını ve sevgisini sanat dolayımında ve sanatçı kimliğiyle kazanmaya çalışabilir. Dış bir durumdan kaynaklanan durum nevrozunu ise daha ziyade üretmek ve çalışarak yatıştırmaya ve sönümlendirmeye çalışır. Nevrotik suçluluk duyguları da bunun sonunda kontrol altına alınır ve özne agresyonunu yönetir.

Mary Jean Chan ve Şiirsel Söylemi

Çok dilli bir yazar olarak Mary Jean Chan, anadili olan Çince'den ziyade İngilizce yazmayı tercih etmesi bakımından okuyucunun ve eleştirmenlerin dikkatini çekmiştir. Bunda etkili olan faktörler "kolonyal bir eğitim almış olmasının yanı sıra, İngilizcenin ona kuirî yaşantılmak ve ifade etmek açısından daha iyi bir fırsat sunduğu" (Hasler, 2019) gerçeğidir. Annesinin bilmediği ve anlamadığı bir dilde kendini ifade ederek ve benliğini bularak özgürlüğün tadına varabilen Chan bu yolla aynı zamanda cinsel kimliğini bir ötekenden, özellikle de annesinden, gizlemeye çalışmıştır: "Arzularım, kendilerini annemin nazarından sakınabilmek için aceleyle İngilizceye bürünmüş olarak buluverdi. Önce Google'a Shakespeare yazdım, daha sonra ise tekrar ve tekrar Shakespeare ve homoerotizm. Annem İngilizce kelimeler arasındaki farkı idrak edemiyordu; bu yüzden olduğum kişi olabilmeme izin verdi" (Hasler, 2019). Bu bağlamda, Chan'ın annesiyle sorunlu ilişkisi daha en başından ana diliyle olan ilişkisinde kendini ele vermiştir. Chan'ın bağlı olduğu toplum ve kültür, cinsel kimliğini hoş karşılayacak bir yapıda değildir. Bu nedenle Chan ait olduğuna inandığı bir dil ve kültüre uyum sağlamıştır.

Chan şiirlerinde kolektif ve bireyseli paralel olarak işlemiş; öznel yaşantılarıyla annenin yaşantılarının kesişmesiyle ortaya çıkan ikilemler ve çatışmaları eksen edinmiştir. Böylece anlatılarında yalnızca kendi deneyimleri değil, aynı zamanda toplumsal sorunlar, çokdillilik, sömürgecilik ve ulusal kültür gibi konulara sıklıkla değinmiştir. Bu bağlamda sadece anne-kız arasındaki çatışmayı değil, kuşaklar arasındaki zihinsel farklılıkları da açığa vurmuştur. Bunun sonucunda kolektif

bilinçdışına ve bireysel bilinçaltına anlatılardaki ortak desenler aracılığıyla ulaşmak okuyucular açısından çok da zor değildir. “Anne kızının bedeninin derinliklerinde kendi kızlık günlerinden kalma el değmemiş, yitik başlangıçlarını bulur” adlı şiiri de şüphesiz bunun en iyi örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

“Jacqueline Rose’dan sonra / Chen Chen’den sonra
beni emziren ve doyuran oydu
beni giydiren
beni koruyup kollayan
biraz abartsa da gerçi
güven verirdi.
şu tropik kış güneşinin
yakıcı sıcaklığı altında
beş kat
giyinmek” (Dize 9)

Anne-kız arasındaki uzun yıllara dayanan sorunlu ilişki kendini anlatının başlığında ele vermektedir; metnin başlığı anlatıya kıyasla görece fazla uzun ve karmaşıktır: “Anne kızının bedeninin derinliklerinde kendi kızlık günlerinden kalma el değmemiş, yitik başlangıçlarını bulur”. Anne bu bağlamda kızının kendisinden ayrı, bağımsız bir birey olduğunu idrak edememiş ve kızıyla aşırı özdeşleşim yaşaması sonucunda onun bedenini kendi bedeni gibi görmeye başlamıştır. Aslında bu özne açısından anneden beden ayrılma ruhen ayrılamadığını, ana katlini tamamlayamadığını imlemektedir. Ana ile kız arasındaki sınırlar bir bakıma muğlak bir hale evrilmiştir; özellikle de beden otonomisi konusunda ince çizgiler birbirine karışmıştır. Bu nedenle anne, kızın bedeninde kendi geçmişini aramakta ve kendi geleceğini inşa etmeye çalışmaktadır. Anlatının başlığıyla ilgili dikkat çeken diğer bir nokta ise eserin orijinal başlığı² değerlendirildiğinde ilk kelimenin anne; son kelimenin ise kız olmasıdır. Buna göre anne ile kız arasına pek çok zaman, olay ve söz girmiştir denilebilir.

Chan anlatının bütününde annesinden üçüncü tekil şahıs zamiri (o) kullanarak bahsetmiştir. Bu anlamda okuyucuyu annesi olarak konumlandırmamış; annesine doğrudan hitap etmemiştir. Daha ziyade okuyucuya dolaylı olarak annesini ve annesiyle sorunlu ilişkisini anlatmıştır. Buna göre, yazar ile okuyucu arasına, tıpkı annesiyle ilişkisinde olduğu gibi bir mesafe koymuştur. Anlatıcının annesiyle ilgili vurguladığı ilk nitelik ise onu fiziksel olarak beslediğidir: “beni emziren ve doyuran oydu” (dize 1).

² Orijinal başlık şu şekildedir: “The mother finds her own wild, lost beginnings deep within the body of her daughter”.

Daha ziyade annesiyle olan birlikteliğini fiziksel bir duruma indirgemek isteyen Örtük yazar hemen ardından anneye ilgili diğer bir gerçeği gözler önüne serer: annenin aşırı annelik yapmış olduğu gerçeği. Anne kızına aşırı annelik yapmış, anlatıcının dile getirdiği gibi rolünü biraz abartmış ve havanın görece sıcak olduğu bir bölgede bile kızını "beş kat" (dize 8) giydirmiştir. Bu durum annenin olasılıkla toplumsal olaylardan kaynaklı travmatik bir geçmişe sahip olduğunu ve travmatize annenin kızının öznellesmesi yolunda engel teşkil ettiğini açığa vurur. Travmatik yaşantılarını çözüme kavuşturamayan anne bu travmalardan kaynaklı olarak rolünü abarttığını ve kızına başka bir travma yaşattığını fark edememiştir. Bunun sonucunda özerkliğini ve öznelliğini algılamakta ve inşa etmekte sorun yaşayan kız çocuğu zorlu yaşam koşullarına denk gelen nevrotik bir karakter geliştirmiş ve anneye birlikte annenin travmalarını ve kaygısını tekrar tekrar yaşantılamıştır.

"öyle tıka basa
yerdim ki
sindirim hapları
yatıştırırdı
mide fesadımı" (Dize 14).

Örtük yazar³, annesiyle sorunlu ilişkisini bu kez de yemek bağlamında açığa vurmuştur. Rolünü abartan anne, çocuğunun öz sınırlarını ihlal etmiş ve doymuş olmasına rağmen yemek yedirmeye devam ederek kızının ruhsal gelişimi için bir nevi geçersiz kılıcı bir ortam yaratmıştır. Öyle ki kız yaşadığı mide fesadı dolayısıyla "sindirim hapları" (dize 12) almak durumunda kalmış. Bu bağlamda kızın metabolize edemediği sadece yemek değil, aynı zamanda yemekle ilişkilendirilen anne ve onun aşırıya kaçan anneliğidir. Buna göre bünye her ikisini de sindirememiş ve doğrudan ya da dolaylı olarak sıklıkla isyan etmiştir. Bu ayrıca anne-kız ilişkisinde daimi olarak bir üçüncü şeye, yani bir nevi bir katalizöre ihtiyaç duyulduğunu da ele vermektedir, çünkü aksi takdirde bu baskıcı ilişkiyi yürütebilmek mümkün değildir.

"insan utanıyor
şu nankör lafları
etmeye: "sanki ben
onun analığının
mutlak bir
nesnesiyim" (Dize 20).

³ Örtük yazar tarihsel yazardan farklı olarak "metinsel ve kurgusal bir yapı"yı (Rimmon-Kenan, 2002: 90-91) imlemektedir. Tarihsel yazar çalışmanın biyografik yazarıdır; yani "tarihsel, gerçek bir kişi"dir (Çıraklı, 2017: v).

Anlatıcı, anneliğin ve evlat olmanın kültürel boyutunu göz önünde bulundurarak benlik sınırları inşa etme çabasının nankörlükle eşdeğer tutulduğunu dile getirir. Bu bağlamda anne figürünün kendisi için yaptığı şeyleri minnettarlıkla ve boyun eğmekle karşılamak zorunda olduğunu ve aşırı anneliği onaylamayan tavır ve sözlerinin ise nankörlük olarak değerlendirildiğini belirtir. Bu dizelerde dikkat çeken diğer bir nokta ise Örtük yazarın bütüncül bir öznelik inşa etmekte başarısızlığa uğradığını açığa vurmasıdır. Nitekim kendisini annenin ve annelik rolünün “mutlak bir nesnesi” (dize 19-20) olarak görmekte ve böylece annesini özne kılmakta ya da özneliğini sadece annenin bir nesnesi olarak oluşturabilmektedir. Bu açıdan ötekine dönüştürülen anne değil, öznenin ta kendisidir; bir bakıma anlatıcı kendinde kendine yabancı bir hale gelmiştir. Bu dizeler aynı zamanda kaybın daha ziyade patolojik bir eksikliğe dönüştüğünü de imlemektedir; anlatıcı anneyi kaybetmiş ama onun eksikliğinden çıkamamıştır, çıkmasına izin verilmemiştir. Ayrıca minnettarlık adı altında baskıcı anneye uysal bir tavır takınmak durumunda kalmasının onda boyun eğmek ve onay almakla karakterize edilen temel kaygı ve nevrotik bir karakter gelişimine sebep olduğunu da ele verir. Anlatıcı anneyi gerçek anlamda katlemediğinden kaybı içselleştirmekte ve bir nevi kendini yok etmektedir.

“Fakat şunu yazan
şair
kurtardı
hayatımı:
Kimi zaman
Birbirine en yabancı
İnsanlar
ebeveynler ve
çocuklardır
Sonunda,
bir gün
birbirlerine dönüşüp
yolları aynı yerde
kesişse de.
O yerin
karşıma çıkmasını
Nasıl diledim
Bir bilerseniz” (Dize 38).

Örtük yazar, annesiyle yaşadığı çatışmanın kendine has bir durum olmadığını başka bir şairin yaşantılarıyla ve anlatılarıyla idrak edebilmiş ve durumu ancak o zaman görece normalleştirebilmiştir. Öyle ki annesiyle sorunlu ilişkisi ve buna eşlik eden kırılma hayatını elinden alacak dereceye varmış olmalı ki aynı yaşantıya ve kaygıya sahip birini bulmak

“kurtardı hayatımı” (dize 23-24) demiştir. Bu aynı zamanda anlatıcının tek bir kişiye, bu bağlamda anneye, odaklı aşırı bir onay alma ve bağımlılıkla karakterize edilen nevrotik karakterinin ve temel kaygısının da bir göstergesidir. Her ne olursa olsun annesiyle tekrar bir araya gelme umudunu beslemekte olan anlatıcı, anne ve kızın sonunda “birbirlerine dönüşüp” (dize 31) aynı yolda karşılaşacaklarını dile getirmektedir. Bu bir bakıma anlatıcının hala ana katlini tam anlamıyla gerçekleştiremediğini de ele vermektedir; nitekim anneden bağımsız bir öznellik ya da varoluş inşa etmekte sorun yaşamaktadır. Örtük yazar, sembolikte katlemediği anneyi en azından semiyotik düzlemde tekrar kazanmayı ummaktadır.

“Annemin
Kelimelere
Nasıl hâkim olduğumla
Gurur duymasını
istedim
elbette
boşuna değildi
bir amacı vardı” (Dize 46)
bu gevezeliğin
yazarak
arıyordum
bir gün tekrar
buluşacağımız
o yeri” (Dize 52).

Örtük yazar kelimeleri annenin bir ikamesi olarak görmektedir. Bu bağlamda sözün ortaya çıkmasını ve öznenin sembolikte var olmasını sağlayan kayıp anneyi kelimelerde ve imgelemde yeniden aramasını sağlamıştır. Anlatıcı dili inkâra gitmeden sanatsal üretim ve yazma edimi aracılığıyla negasyona başvurmuş ve edebi bir eser sayesinde anne nesnesiyle bir vuslat yaşama olanağı bulmuştur. Semiyotik düzlem ona anaç bir zemin sunmuş ve kayıptan kaynaklı agresyonu kendi benliğine kanalize etmesine engel olmuştur. Annesinin onun dile olan yatkınlığı ve “kelimelere nasıl hâkim olduğumla” (dize 39-40) övünmesini anneden doğrudan ya da dolaylı bir onay alma yöntemi olarak gören anlatıcı yazdığı metinle de annenin sevgisini almayı ummaktadır. Bu aynı zamanda örtük ve tarihsel okuyucuların merhametini kazanmaya yönelik bir eylemdir. “Bu gevezeliğim” (dize 46) diyerek dile getirdiği yazma becerisinin asıl gayesi anneye “bir gün tekrar buluşacağımız o yeri” (dize 49-52) inşa etmektir.

“Şimdi
sözler rahatlatıyor
suçluluk ya da suçlamayı

ama bütün bunlar
nerdeyse hiçbir zaman
yerini bulmaz” (Dize 58)
“sen annenin
örselenmiş
bilinçdışına
doğdun” (Dize 62).

Anlatıcı nevrotik suçluluk duygularının üstesinden kelimelerle gelmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda sözler ve yazma edimi daha ziyade anneyle olan çatışmayı ve ondan kaynaklı temel kaygıyı çeşitli biçimlerde sönmümlendirme amaçlı kullanılmaktadır. Bu biçimleri, sanatsal üretim göz önüne alındığında, durumu entelektüelize etme (intellectualization), kendini suçlama (self-recriminations) ya da ötekini suçlama (accusations) olarak analiz edebiliriz. Bu bağlamda bu biçimler çoğunlukla yer değiştirmekte, kimi zaman öznenin benliğine, kimi zaman da ötekine dönmekte ama çoğunlukla “nerdeyse hiçbir zaman yerini bulmaz” (dize 56-57) durumdadır. Anlatıcı bu kez başka bir entelektüelden duyduğu yorumu okuyucuya aktararak durumunu açıklamaya çalışır: “sen annenin örselenmiş bilinçdışına doğdun” (dize 59-62). Kendi kaderinin ve tüm yaşamının annenin bilinçdışı tarafından belirlendiğini ifade eden yazar bir bakıma kendini kurban ya da mağdur (the feeling of being victimized) göstererek içinde bulunduğu suçluluk duygularını yönetmeye çalışır. Bu açıdan annenin travmatik belleği, yaşantıları ve kendini algılama biçimi çocuk yetiştirmesine etki etmiş; anne kendini aşamadığından dolayı evladın da kendi benliğine ve ona takılarak sendelemesine sebep olmuştur. Anne farkında bile olmadığı bu histerik bilinçdışı nedeniyle kızında kaotik bir bilinç yaratmıştır.

“eğer biri ona
genç bir annenin
isteyeceği en
son şeyin
sahte bir fedakarlık
cesaret ve neşe
olduğunu söylemiş olsaydı” (Dize 69)
“annem belki ikimizi de
bu kadar
incitmezdi”

Örtük yazar içinde yaşadığı toplumun ataerkil anne idealine göndermede bulunarak annesiyle arasındaki sorunun büyük bir kısmının bu durumdan kaynaklandığını ifade eder. Bu bağlamda mutlu bir anne olmaktan ziyade bilinç ve ideal egoda yaratılan mükemmel anne imajını elde etmeye çalışan anne zorlanımlı bir mutlulukla hem kendine hem de anlatıcıya derin bir

keder yaşatmıştır. Olmaktan çok görünmeye önem veren ve onaylanmama kaygısı taşıyan bu anne imgesi anne-kız arasındaki hassas ilişkiye daha çok zarar vermiş ve sonunda iplerin kopmasına neden olmuştur. Aslında anlatıcı annesiyle çatışmasını dile getirirken hak ettiğine inandığı annenin de dolaylı olarak yasını tutmaktadır. Buna göre anlatıcının anne ideali özbiñç geliştirmiş, kızıyla kendi istekleri ve ihtiyaçlarının farkında olan ve ötekenden ziyade kendilerini baz alan sağlıklı ve bütüncül bir ilişkiden yana olan annedir. Bu anne ideali var olsaydı eğer iki taraf da bu ilişkiden ağır bir darbe almayacaklardı ya da anlatıcının kendi tabiriyle "annem belki ikimizi de bu kadar incitmezdi" (dize 70-72).

"şimdi bilirdik
ne yapacağımızı
bu kadar vicdan azabıyla &
cömert bir yağmur gibi
ıslatan sevgiyle
bir annenin yeni baştan onarıldığı" (Dize 78)
"bir çocuğun affedildiği
o yerde
fırtına bizi beklerken
anne şefkati
nasıl kabul edilebilir" (Dize 83).

Anlatıcı, anne ile kız arasındaki yıpranmış ilişkiyi bunca yaşanmışlık ve kırgınlık sonrasında onarmanın bir hayli zor olduğunun bilincindedir. Aralarının kötü olmasından kaynaklı nevrotik suçluluk duyguları her ikisine de tesir etmiş ve vicdan azabıyla nasıl baş edeceklerini bilemedikleri zamanlar olmuştur. Buna rağmen ortak bir zeminde buluşmak ya da onca kavga gürültüden sonra bir araya tekrar gelmek her iki taraf için de oldukça zor görünmektedir. Anne imgesini zihninde düzenlemekte ve kişisel belleğini revize etmekte sorun yaşayan anlatıcı mevcut duruma etki edemeyince çareyi geçmişi yeni baştan yaşantılamakta ve kurgulamakta bulur; imgeleminde kısa sürelik de olsa "bir annenin yeni baştan onarıldığı" (dize 78) ve "bir çocuğun affedildiği" (dize 79) bir geçmiş inşa eder. Nevrotik gururu hem anne hem de kızı için bir engel teşkil etmekte ve birbirlerini oldukları gibi kabul etmekte sorun yaşamaktadırlar.

"bütün bahçelerin
cennetten köşe olduğu
bir hikâyeye
dönüşen" (Dize 87)
"o başlangıç masalı
yeniden
anlatılabilir mi & böyle bir lütfu

kaybetmeyi
kim ister ki” (Dize 92).

Anlatıcı anne-kız arasındaki çatışmayı İncil’de bahsi geçen yaratılış hikâyesi bağlamında dile getirir. Bu anlamda anne ile kızının altın dönemleri cennetten kovulmaları ile sona ermiştir. Elbette cennet burada her ikisinin de fiziksel ve ruhsal olarak bir bütün olduğu zamanları kapsamaktadır. Anneyle bir bütün ve tam olma hissi ilk olarak kız çocuğun rahimden ayrılmasıyla darbe almış daha sonra ise özne olmakta olan kızın kuir olduğunun bilincine varmasıyla tamamen yok olmuştur. Buna göre anlatıcı en başa dönüp bahsi geçen sorunları hiç yaşamamış olmayı umarken aynı zamanda ana rahmine tekrar dönme arzusunu da açığa vurmaktadır. Bilincin, çatışmanın, ben ve ötekinin, babanın kanunun olmadığı ana rahmine dönmek hem annenin kurtarıldığı hem de kızının affedildiği bir “başlangıç masalı”na (dize 88) tekrar dönmek gerçekleşmesi imkânsız olan büyük bir lütuftur.

Anlatının geneline bir bütün olarak bakıldığında, örtük yazarın kayıptan kaynaklı agresyonunu yazma edimiyle yönetmeyi umduğu fark edilir. Yazar, kaybın sebep olduğu kederi ve depresyonu yüceltme yoluyla yeni bir biçime dönüştürerek kontrol altına almaya çalışır. Bu bağlamda kayıp dilin inkârıyla sonuçlanmaz; sembolikte dili reddetmek yerine yazar semiyotikte negasyona tutunur ve yazarak bilinç ötesini açığa vurur. Bu durum yaşadığı nevrozun psikotik bir hale bürünmesine de engel olur. Semiyotik düzlem anneyi katletmekte başarısızlığa uğramış özneye anaç bir zemin sunarak anne nesnesiyle yeniden bir araya gelmesini sağlar. Bu açıdan özne kederle ve kayıpla özdeşleşmeyi bırakarak üçüncü bir biçimle, yani yazma ve sanatsal üretimle özdeşleşmeye başlar ve böylece hem kendi benliğini, hem de kaybı dönüştürür.

Örtük yazar, yazma edimi sayesinde duyuşsal ve bilişsel durumunu yeniden düzenler; sanatsal üretim aracılığıyla sembolikte kaybettiği ya da hiçbir zaman sahip olamadığı öznelliğini inşa ederek yeni bir kimlik ve benlik kazanır. Böylece kendini sadece kederli ya da depresif durumundan çıkartarak bohem bir sanatçıya dönüştürür. Bu da onun toplumsallaşmasını sağlarken sanat eseri aracılığıyla örtük ve tarihsel okuyucunun da yeni bir benlik kazanmasını kolaylaştırır. Bunun sonucunda hem yazar hem anlatıcı hem de okuyucular bilinçlerini revize ederler. Kayıpla birlikte kaybolmaya son vererek semiyotiğe tutunurlar. Yazarak ve üreterek var olurlar; kendilerini algılama şekillerini de yenilerler. Sanat eseri bu açıdan sadece kayıpla, dille ya da nesneyle değil, aynı zamanda kendileriyle olan ilişkilerini de yeniden yapılandırır.

Üretilen metin özne açısından kaybın ve kaybedilen şeyin bir ikamesidir. Bu açıdan özne kayıpla birlikte kendi benliğini ve dilini de kaybetmez; yeni bir biçime ve biçeme tutunarak mazoşist eğilimi törpüler. Böylece kendine saldırmayı bırakan özne nevroitik suçluluk duygularını entelektüelize ederek kontrol altına alır. Sanatsal üretim özneyi olası bir intihar düşüncesi ya da teşebbüsünden de daimi olarak korur. Kelimelerde uzmanlaşan özne aslında neyin yasını tuttuğunu, kendisini neyin üzdüğünü de yazarak algılar. Keder bunun sonucunda kontrol altına alır ve aslında kederin odağı tanımsız şey olmaktan çıkıp nesneye dönüşür. Özne bu sayede yazarak özneliğini tekrar inşa eder. Ayrıca ötekine olan agresyonunu imleyen sadist eğilimi de yönetmeyi başarır. Yıkıcı dürtüler özgün bir sanat eserine dönüşür. Sanatsal üretim de yeni bir kimlik ve benliği beraberinde getirir.

Yazma edimi öznenin dili reddetmesine engel olur. Kederle ve kayıpla bir araya gelmesini simgeleyen sessizlik ve kimi zaman buna eşlik eden gözyaşları yazan öznenin hayatında bilinçsiz ve sık tekrarlayan bir örüntü olmaktan çıkar. Yazar bu örüntülerin bilincine vararak onları kontrol altına almayı başarır. Böylece dili değil, negasyonu inkâr eder. Bu durum bilişsel ve duyuşsal durumunu yeniden yapılandırmasını da sağlar. Özne sembolikte var olmaya devam eder; semiyotik düzlem yazan özneye kendini ve ötekini bağışlamasını mümkün kılar. Böylece depresyonun sebep olduğu hiçlik ve boşluk durumları daimi olarak kontrol altına alınır.

Sanatsal üretim yazar-özneye nevrozunu yönetmesi konusunda kolaylık sağlar. Anneyle olan çatışmasından kaynaklı temel kaygısını ve nevroitik karakterini üreterek ve yazarak kontrol altında tutan yazar aynı zamanda ürettiği anlatıyla da annenin sevgisini ve onayını da almaya çalışır. Nihayetinde okunan metin annede sempati uyandıracak ve aralarında bir bağışlanmanın yaşanmasını sağlayacaktır. Anneyle aranın uzun süredir bozuk olmasından kaynaklı durum nevrozunu ve basit kaygıyı da yazarak ve üreterek bilincini uyuşturmakla kontrol etmeye çalışan yazar bunlara eşlik eden nevroitik suçluluk duygularını da hafifletecektir. Yazma edimi bir bütün olarak özneye nevroitik karakterini ve nevroitik etkenlerini kontrol altına alma ve yönetme konusunda yardımcı olur.

Metne bir bütün olarak bakıldığında çalışmanın biçim olarak şiir olsa da içerik ve söylem olarak nesir özellikleri taşıdığı fark edilir. Chan, uzun bir başlık eklediği şiirini dizelere ya da bölümlere ayırma gereği duymaz; büyük harf kullanmaz ve noktalama işaretlerini mecbur kalmadıkça eklemesiz. Uzun cümleler art arda sıralanır; eser daha ziyade bilinç akışı tekniğiyle yazılmıştır. Yazar aklına gelenleri birden ve topluca, nefes almaksızın sıralar

gibidir. Anlatı, bu açıdan Chan'ın nevrozunu yansıtan özellikler barındırmaktadır ve annesiyle olan ilişkisi gibi kaotik ve sancılıdır. En azından okur açısından okunması ve yorumlanması görece basit değildir.

Chan'ın söylemiyle ilgili dikkat çeken bir diğer nokta ise anlatı boyunca asla annesinden “(benim) annem” diyerek bahsetmemesidir. Annesini daha ziyade “o” olarak işaret eden Chan annesine olan mesafesini ve kırgınlığını eserine ve üslubuna da doğrudan yansıtmıştır. Anneyle arasına giren soğukluk şiire de aktarılmış ve sembolikteki mesafe semiyotikte açığa vurulmuştur. Annesi yüzünden kendine yabancılaşan Chan aslında annesine de yabancılaşmıştır. Anlatıda yalnızca kırgınlık bağlamında anne ve kızı bir araya gelmiş; şair o zaman biz demiş ve bir daha aynı yerde buluşmamışlardır.

Chan annesiyle olan ilişkisini yaratılış miti bağlamında açıklayarak kendini ilk insan, annesini de yaratıcı olarak konumlandırmıştır denilebilir. Buna göre annenin kızını cinsel kimliğinden dolayı yargılayıp hayatından çıkarmaya çalışması anne ile kız arasındaki altın dönemi sona erdirmiştir. Anneden ayrı kalan Chan bir nevi cennetten kovulmuş gibidir; ancak gözden düşen sadece Chan değildir, onunla birlikte annesi de kızındaki imgesini zedelemiştir. Bütün bu olanları yok saymak ve hiçbir şey yaşanmamış gibi davranmak hem anne hem de kızı açısından imkânsızdır.

Chan sanatsal üretim ve yazma edimiyle hayatta tutunmaya çalışır; bu açıdan yazmak direnmektir, bir varoluş mücadelesidir. Bir ötekine dile getirmekten korktuğu ve kendinden bile yadsıdığı her şeyi sanatı aracılığıyla dışa döker ve baskılamanın yol açtığı etkiden de kurtulur. Yazarak kendiyi ve bir ötekiyle yüzleşme cesaretini bulur. Bunun sonucunda duyuş anlama dönüşür.

Yazma terapötik bir etki sağlayarak bilincini uyuşturur; bir nevi antidepresan almak ya da yeniden var olmaktır. Sembolikte öznelliğini katleden anneyi semiyotikte nesneleştiren Chan böylece öznelliğini tekrar inşa eder ve nevroitik suçluluk duygularından arınır. Chan sanat eseriyle hem kendi için hem de aynı çatışmaları yaşayan kızlar için bir kurtuluş yolu üretir; bir çözüm önerir.

Sonuç olarak, Mary Jean Chan'ın eserlerine genel bir göz atıldığında şiirlerinde ailenin kadınları ile sonu gelmek bilmeyen çatışmalarını ele aldığı

fark edilir. Bu kadınlar çoğunlukla annesi, kimi zaman da büyükannesidir⁴ ve çatışmaların temel nedeni Chan'ın onay görmeyen cinsel kimliğidir. Bu bağlamda yaşamında anne figürünün ya da anne ikamesinin dominant olduğu, buna karşın baba figürünün görece pasif ya da etkisiz rolde kaldığı söylenebilir. Chan anne figürüyle özdeşleşim yaşamaktan ziyade anne figürünün onunla özdeşleşim kurmasını beklemekte ve bu durum da ana katlinde başarısızlığa uğramasının nedenlerinden biri olarak göze çarpmaktadır.

KAYNAKÇA

- CHAN, M. J. (2019), The mother finds her own wild, lost beginnings deep within the body of her daughter [Anne kızının bedeninin derinliklerinde kendi kızlık günlerinden kalma el değmemiş, yitik başlangıçlarını bulur]. (M. Z. Çıraklı, Çev.). Erişim adresi: <https://poets.org/poem/mother-finds-her-own-wild-lost-beginnings-deep-within-body-her-daughter>
- CHAN, M. J. (2019), About this poem. Erişim adresi: <https://poets.org/poem/mother-finds-her-own-wild-lost-beginnings-deep-within-body-her-daughter>
- CHAN, M. J. (2015), "To the Grandmother Who Mistook me for a Boy", *Callaloo*, 38.2, 358.
- CHAN, M. J. (2022), Personal Website. Erişim adresi: <http://www.maryjeanchan.com/>
- ÇIRAKLI, M. Z. (2020), "A modest proposal for reading: four-aspect critical taxonomy for students", *Journal of Narrative and Language Studies*, 5.9, iv-x.
- HASLER, E. (2019), Mary Jean Chan. Erişim adresi: <https://www.poetryinternational.org/pi/poet/29644/Mary-Jean-Chan/nl/tile>
- HORNEY, K. (2007), *The Neurotic Personality of Our Time*, Routledge, Milton Park.
- HORNEY, K. (2017), *Psikanalizde Yeni Yollar*, Çev. S. BUDAK, Totem Yayınları, İstanbul.

⁴ Chan annesiyle yaşadığı benzer bir çatışmayı büyükannesi ile de yaşamış ve bunu "To the Grandmother Who Mistook me for a Boy" [Beni Erkek Zanneden Büyükanneme] (2015) başlıklı şiirinde de tematize etmiştir. Kendisini erkek olarak gören büyükannesinin ağzına yumruk attığını anlattığı bu eserinde de Chan yine aile kadınlarından birinden onay almaya çalıştığını, çünkü annesinin bahsi geçen kadının onayına ve düşüncelerine değer verdiğini aktarmaktadır. Bu bağlamda Chan annesinden onay almak uğruna onun onayladığı insanların da sevgisini nevrotik bir biçimde elde etmeye çalışmış ve bunu şiirlerinde yansıtmıştır.

- RIMMON-KENAN, Shlomith (2002), *Narrative fiction*, Routledge, New York.
- KRİSTEVA, J. (1989), *Black Sun: Depression and Melancholia*, Columbia University Press, New York.
- KRİSTEVA, J. (2015), *Melanie Klein: Delilik yahut Acı ve Yaratıcılık Olarak Ana Katli*, Çev. A. DEMİR, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- ÖĞÜTCEN, Ö. (2018), “Sapkınlık nedir? “gayet iyi biliyorum ama yine de..””, *Suret Psikokültürel Analiz*, 10, 39-63.
- PARKİN-GOUNELAS, R. (2001), *Literature and Psychoanalysis*, Palgrave, Hampshire.
- WONG, J. (2020), “Flèche”, poetry by Mary Jean Chan. Erişim adresi: <https://asianreviewofbooks.com/content/fleche-poetry-by-mary-jean-chan/>